

A MEGŐRZÉS PARANCSA

*Mai magyar konzervatív szerzők
esszéi meghatározó könyvekről*

Szerkesztette:
Botos Máté és Fekete Balázs

MCC Press • 2022

*A megőrzés parancsa – Mai magyar konzervatív szerzők esszéi
meghatározó könyvekről*

© MCC Press Kft., 2022

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítást, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás jogát, az egyes fejezetekre is.

Szerkesztette: Botos Máté és Fekete Balázs

Szerzők:

Békés Márton, Borbás Barna, Botos Máté, Czopf Áron, Demkó Attila,
Egedy Gergely, Fekete Balázs, Fröhlich Johanna, Gájer László, Gyurácz Ferenc,
Horvay Hörcher Ferenc, Hunyadi Attila Gábor, Koltay András, Köves Slomó,
(Pogrányi) Lovas Miklós, Martonyi Éva, Máthé Áron, Mezei Balázs Mihály,
Mike Károly, Nagypál Szabolcs, Nyirkos Tamás, Pásztor Péter, Pócsa Kálmán,
Rajcsányi Gellért, L. Riedel Loránd Rudolf, Salát Gergely, Seres László,
Szakály Sándor, Szalai Zoltán, Szilágyi András, Szilvay Gergely, Tóth Eszter Zsófia,
Tóth Miklós Bálint, Török Bernát, Veress Emőd, Vértessy László, Zsinka László

ISBN 978-615-6351-79-1

**MCC
PRESS**

Kiadja az MCC Press Kft.
Felelős kiadó: Novák Tamás
Felelős szerkesztő: Mihály Zita
Olvasószerkesztő: Laik Eszter
Korrektúra: Grim Jolán
Layout, tördelés és borító: Németh János

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	9
BÉKÉS MÁRTON: A MÉLYSÉG FORRADALMÁRA (Németh László: <i>Magyarság és Európa</i>)	19
BORBÁS BARNÁ: EGY POLGÁR VÁDBESZÉDE (Márai Sándor: <i>Hallgatni akartam</i>)	31
BOTOS MÁTÉ: AZ EMANCIPÁCIÓ VÉGZETES FOLYAMATA (Chantal Delsol: <i>A világ gyűlölete</i>)	39
CZOPF ÁRON: NYELV ÉS TESTFELEPÍTÉS (Ernst Jünger: <i>Sprache und Körperbau</i>)	51
DEMKÓ ATTILA: „A KÖNNYEKRE SZÜKSÉG VAN” (Aldous Huxley: <i>Szép új világ</i>)	63
EGEDY GERGELY: KONZERVATIVIZMUSUNK MEGALAPOZÁSA (Asbóth János: <i>Magyar conservativ politika</i>)	71
FEKETE BALÁZS: A HAGYOMÁNY VONZÁSA KÖZÉP-EURÓPÁBAN (Michael Oakeshott: <i>Rationalism in Politics</i>)	83
FRÖHLICH JOHANNA: TERMÉSZETJOG ÉS TERMÉSZETES JOGOK (John Finnis: <i>Natural Law and Natural Right</i>)	93
GÁJER LÁSZLÓ: TÖRVÉNY NÉLKÜLI ÁLLAPOT (Bodor Ádám: <i>Az érsek látogatása</i>)	105

GYURÁ CZ FERENC: „LEGYÜNK ISMÉT PARASZTOK, A FÖLD ÉS A TERMÉSZET FIAI” (Illyés Gyula: <i>Csizma az asztalon</i>)	113
HORKAY HÖRCHER FERENC: „EZ CSAK EGY RÉGI REGÉNY ÉS ANNAK IS KICSI” – AVAGY MIÉRT FONTOS HALÁSZ PETÁR HAJNALI LÁTOMÁSA? (Ottlik Géza: <i>Hajnali háztetők</i>)	125
HUNYADI ATTILA GÁBOR: KEYNES UTÁN 103-BAN (John Maynard Keynes: <i>A béke gazdasági következményei</i>)	137
KOLTAY ANDRÁS: A KERESZTÉNY FORRADALMÁR (Gilbert Keith Chesterton: <i>Igazságot!</i>)	149
KÖVES SLOMÓ: „ÉS VETTE AZ ÖRÖKKÉVALÓ ISTEN AZ EMBERT ÉS BELEHELYEZTE ÉDEN KERTJÉBE, HOGY MEGMUNKÁLJA ÉS ŐRIZZE AZT” (A Tóra)	161
(POGRÁNYI) LOVAS MIKLÓS: A SZNOBIZMUS ELLEN (Molnár Tamás: <i>Az ellenforradalom</i>)	169
MARTONYI ÉVA: VALLÁS, TÖRTÉNELEM, TÁRSADALOM – KONZERVATÍV NÉZETEK BALZAC REGÉNYÉBEN (Honoré de Balzac: <i>A vidéki orvos</i>)	177
MÁTHÉ ÁRON: AZ ÜVEGHEGYEN TÚL (Benedek Elek: <i>Magyar mese- és mondavilág</i>)	189
MEZEI BALÁZS: CONSERVATIO ÉS CONVERSATIO (David G. Leahy: <i>Novitas Mundi</i>)	199
MIKE KÁROLY: MEGÉRTENI AZ INTÉZMÉNYEK SOKSZÍNŰSÉGÉT (Elinor Ostrom: <i>Understanding Institutional Diversity</i>)	211
NAGYPÁL SZABOLCS: SUGÁRZÓ BÖLCSESSÉG ÉS SZEMÉLYES ISTENKAPCSOLAT (Martin Buber: <i>Haszid történetek I–II.</i>)	219

NYIRKOS TAMÁS: SZENTPÉTERVÁRI BESZÉLGETÉSEK (Joseph de Maistre: <i>Szentpétervári beszélgetések – Az áldozathozatalról</i>)	229
PÁSZTOR PÉTER: A KÚRIA ÉS A FELHŐKARCOLÓ (Egedy Gergely: <i>Konzervatív gondolkodás és politika az Egyesült Államokban John Adamstól Russell Kirkig</i>)	243
PÓCZA KÁLMÁN: A KERESZTÉNY EURÓPA ÁTALAKULÁSA (Joseph Weiler: <i>Keresztény Európa</i>)	255
RAJCSÁNYI GELLÉRT: ELSÜLLYEDT EURÓPÁNK KÉSEI KRÓNIKÁSA – CS. SZABÓ LÁSZLÓ ELBESZÉLÉSEI (Cs. Szabó László: <i>Közel s távol</i>)	267
L. RIEDEL LORÁND RUDOLF: A MINDENKORI ÁTOKSOROK ELLENÉBEN ÉLNI (Wass Albert: <i>Átoksori kísértetek</i>)	277
SALÁT GERGELY: „MEGBÍZHATÓNAK TARTOM ÉS SZERETEM A RÉGIEKET” (Konfuciusz: <i>Beszélgetések és mondások</i>)	285
SERES LÁSZLÓ: ATLASZ VÁLLAT VON – AVAGY AYN RAND MONUMENTÁLIS REGÉNYE ÉS AZ AMERIKAI KONZERVATÍVOK (Ayn Rand: <i>Veszett világ</i>)	297
SZAKÁLY SÁNDOR: OLVASÁSI ÉLMÉNY – ÚTRAVALÓUL (Gárdonyi Géza: <i>Egri csillagok</i>)	305
SZALAI ZOLTÁN: EMLÉKEK EGY MÁSFAJTA IDŐRŐL (Ernst Jünger: <i>Homokórák könyve</i>)	317
SZILÁGYI ANDRÁS: FILOZÓFIA ÉS VARÁZSLAT (Leo Strauss: <i>Jerusalem and Athens</i>)	325
SZILVAY GERGELY: HETEDIK MENNYORSZÁG, AVAGY A KOZMOSZ RÉGEN ÉS MA (Clive S. Lewis: <i>The Discarded Image</i>)	339

TÓTH ESZTER ZSÓFIA: A REAKCIÓ IDŐTÁLLÓSÁGA (John Lukacs: <i>A XX. század és az újkor vége</i>)	349
TÓTH MIKLÓS BÁLINT: AFORIZMÁK A NYUGATI CIVILIZÁCIÓ PEREMVIDÉKÉRŐL (Nicolás Gómez Dávila: <i>További széljegyzetek egy rejtett szöveghez</i>)	359
TÖRÖK BERNÁT: A KÖZÖS TÁRSADALMI MINIMUM SZÜKSÉGESSÉGÉRŐL (T. S. Eliot: <i>Egy keresztény társadalom eszméje</i>)	367
VERESS EMŐD: A SZOVJET TÍPUSÚ DIKTATÚRÁK MŰKÖDÉSÉRŐL (Bálint Tibor: <i>Bábel toronyháza</i>)	375
VÉRTESY LÁSZLÓ: BOCSÁTTASSÉK MEG NEKEM AZ ÉN BŰNÖM, HOGY VALÓBAN AKAROM (Drozdý Győző: <i>A demokrácia</i>)	387
ZSINKA LÁSZLÓ: A MODERNITÁS PROBLÉMÁJA A XX. SZÁZADI KATOLIKUS GONDOLKODÁS TÜKRÉBEN (Jacques Maritain: <i>Az igazi humanizmus</i>)	401
A KÖTET SZERZŐI	413
AZ OLVASOTT MŰVEK JEGYZÉKE	417

„EZ CSAK EGY RÉGI REGÉNY ÉS ANNAK IS KICSI” – AVAGY MIÉRT FONTOS HALÁSZ PETÁR HAJNALI LÁTOMÁSA?

Horkay Hörcher Ferenc

OTTLIK GÉZA
Hajnali háztetők

Léhaságnak tűnhet döntésem. A szerkesztői felkérésre ugyanis, hogy írjak rövid esszét kedvenc konzervatív könyvemről, egy kisregényre, Ottlik *Hajnali háztetők* című szépprózai alkotására esett a választásom. Vállalom a léha jelzöt, hogyne vállalnám. Hiszen épp Ottlik tette halhatatlanná e kifejezést *A Nyugatról* című írásában, Schöppflin Aladár szájába adva a léhaság apológiáját: „Bárcsak lenne egy igazi jó léha írónk. De a léhák mind rosszak, a jók meg mind komolyak. Halálosan komolyak, egy kicsit nagyképu erkölcscsőszök a szívük mélyén, mint te is. Úgy látszik, egy ilyen kicsi országnak csak gyenge vagy legföljebb közepes léha írója lehet, de sohasem támadhat egy igazi, bátor, jó léha írója. Kár.” Ottlikot pont ilyen léha íróként tartjuk számon. Jó is, komolytalan is, nem válik erkölcscsősszé, de bátor és kiváló író marad nehéz időkben is. Ennek bizonyítékeként ajánlom (újra) olvasásra az 1943 novemberében született pályakezdő kisregényt, amelynek első változatát a *Magyar Csillag* közölte folytatásokban 1944-ben.

Az időpontnak, a folyóiratnak is jelentősége van. A *Magyar Csillag* a *Nyugat* folytatása volt, s utolsó számaiban jelentette meg az egyes részeket. A szöveget Ottlik barátja, Örley István vitte be a laphoz, de arra Illyés Gyula is rábólintott. Ottlik így emlékszik erre fent is idézett írásában: „Illyés Gyula nemcsak a novellákat közölte rögtön, hanem pár hónap múlva elfogadta a neki nyilván éppoly idegen,

talán céltalannak tetsző, *Hajnali háztetők* című kisregényemet is.” Ismerve Ottlikot nem tarthatjuk véletlennek az időpontot sem. Bizonyos értelemben ugyanis Ottlik ravasz író: nem politizál, ám ezzel épp saját korának politikai elnyomatása ellen emeli fel szavát. 1944-ben is a fennálló rend ellen tiltakozott az ellenbeszédnek e sajátos formájával. Ez a tudatos és kitartó antipolitika teszi Ottlik írásait több értelemben is civillé. Egyrészt abban az értelemben, hogy történetei mindig szemben állnak a háborúval és a militarista szemlélet minden formájával. Másrészt oly módon, hogy kitűnik belőlük: szerzőjük a kultúra, a műveltség elkötelezettje. Harmadrészt pedig úgy, hogy fiktív szövegeiben is a jézusi tanításon alapuló keresztény európai hagyomány letéteményeseként szólal meg.

Még akkor is, amikor szerinte csupán egy könnyed, Maugham népszerű regényeinek mintájára megszerkesztett szövegéről van szó. Ottlik mintha cáfolná, hogy bármilyen kritikai szándéka lett volna a könyvvel: „Ne vegye meg például az – írja a *Reklámszövegeimben* –, aki erkölcsi tanulságot vár egy regénytől. Kihámozható belőle egy jelentéktelen csirkefogó története, aki festőként tündököl az ötvenes évek első felében, a végső bukása azonban, amely abból áll, hogy kiszökik összeharácsolt műkincseivel és gazdag emberként él Párizsban, sok olvasó szemében, kivált annak, aki nem ismeri Franciaországot, nem tűnik majd méltó büntetésnek.” Bevett retorikai fogással él, ha tetszik, angolos *understatement*-et alkalmaz, amikor a szöveget mintegy leértékeli. De elrejt a cseles ajánlóban egy számunkra fontos hívószót is az író, amikor azt mondja: „Ez csak egy régi regény és annak is kicsi.” Nos, számomra pont a történet e régies jellege az érdekes – ez ugyanis felnyit valamiféle hagyományelvű perspektívát az olvasó számára. Egy olyan nézőpontot, amelyben a személyesen megélt vagy a művészileg megformált múlt kimeríthetetlen tudás forrásaként kerül elő, újrahasznosítás céljából – ha a történeti reflexió kész a kritikára és az önkritikára is, vagyis az emlékek megmunkálására. Ottlik műveit ilyenfajta kritikus reflexióként olvasom.

A régi és kicsi könyv története egyszerű, már-már átlátszóan didaktikus. Adott két jó barát, a mesélő, Bébé, és egykori iskolatársa, Halász Petár – mindketten feltűnnek majd Ottlik nagyregényében, az *Iskola a határonban* is. Ebben a szövegben viszont egy budai világban találkozunk velük 1936-ban, huszonevészként, éjszaka. Bébé így ír: „....egy ablakban álltam a Rózsadombon, orromat a hideg üveghez nyomtam, két tenyeremmel ellenzőt formáltam, s néztem ki az éjszakába, de így sem láttam semmit. Ragacsos, sárga köd telepedett le a kertekre, körülvattázta az Adriani-palotát, mögöttem pedig fényárban úsztak végig az emeleti termek.” Barátja, Petár, egy államtitkár fia, link alak – az ő történetét meséli el a festőként is, történetmondóként is pályakezdő Bébé. A cselekmény savát-borsát az adja, hogy ketten – igaz, nem egyszerre – ugyanabba a lányba szeretnek bele: a házi(kis)asszonyba, a mindössze huszonekét éves Adriani Aliszba. Míg Bébé korábban felsült, Petár nőügyekben csaknem verhetetlennek bizonyul. Ráadásul Petár és Alisz családja a két világháború közötti budapesti elit tagja volt, Bébé viszont szegény, mint a templom egere. Alisz már fiatalon átvette a családi vállalkozást. „A külügyminisztériumot hagyta ott az Adriani-művek miatt” – pedig csodagyerek lévén ott is fényes jövő várt volna rá, nem sokkal korábban már Anthony Edennel, a brit külügyminiszterrel is találkozott egy magántársaságban, Londonban. Zárójelben: Ottlik anglofíliája közismert – ahogy az is, hogy a két világháború közti magyar külpolitikának volt egy kevésbé látható, ám folyamatos, angolszász kapcsolatokat kereső szála, amely azonban soha nem vezetett látványos aktuálpolitikai sikerekhez. Meggyőződésem szerint a kortárs magyar konzervativizmusnak mégis épp e hagyományhoz érdemes csatlakoznia. Alisz és Petár között szenvedélyes szerelem szövődik, ami azonban nyilvánvalóan nem futhat a boldog házasság révjébe, pedig a Mátyás-templomban ígérnek egymásnak örök hűséget. Az úri világ hamar botrányt szimatol, Bébének viszont nyilván fáj, hogy barátja, aki ivós, kártyázós, züllött alak, pont az ő támogatásával szerezte meg a lányt.

Másfelől korábban is voltak már ugyanabba a lányba reménytelenül szerelmesek, és Alisszal esélyt kapott Petár, hogy kimásson élete verméből. Ott volt még Lili, az örömlány, aki viszont – paradox módon – korábban a fiú züllött életének angyala volt, mindent megtett ugyanis, hogy kisegítse Petárt a kátyúból, ahová magát juttatta. A férfi hálátlansága kergeti aztán Lilit egy – sikertelen – öngyilkossági kísérletbe. Újabb csavart jelent a történetben, hogy Alisz, úgy tűnik, még a csaló Petáron is túlesz a hűtlenség művészetében. Egy kiábrándító éjszakai multság után hiába követi el vakmerő mutatványát az újdonsült férj az ablakpárkányon közelítve meg a házigazdával bezárkózó feleségét, már nem tudnak kibékülni.

Petár otthagyja feleségét, s Lili nyomába ered. Innét elhomályosul a történet, kidolgozatlanul hagyja szerzője, csak egy-egy emléképet lobbant fel. Először a francia tengerparton, Antibes-ban villan fel Petár Lilivel – a világháború kellős közepén, úgy tűnik, a francia ellenállásnak dolgozva. Aztán épp Bébé révén kapnak engedélyt egy presszó nyitására, Pesten, amelyet a francia ellenállásban szerzett tapasztalataik alapján Maquisard-nak neveznek el. Ez az epizód már a háború után, a szovjet hatalomátvétel után bontakozik ki. Aztán Lilit börtönbe zárják, Petárra pedig Pécelen talál rá a narrátor, ahol vadászsólymokat és kutyákat idomít. 1952-ben viszont már befutott festő, háza van a Rózsadombon, ahol Lilivel együtt él. Végül 1956-ban halálhíre érkezik Párizsból, ahol épp kiállítása nyílt volna. Emlékére Bébé képét, melyet róla és a két nőről festett, a kulturális kormányzat meg szeretné vásárolni. Lili kiutazik a temetésre, majd kiderül, hogy Petár él, valójában disszidált, s odakint a saját képeit lemosta, hogy az alattuk megbúvó eredeti festményeket eladva pénzhez jussanak. De nemcsak ők ketten, Petár és Lili, hanem Alisz is él, aki pedig szintén a züllés újtára lépett, igaz, ő Zürichig jutott: „...még élnek, úgy hallom, mind a hárman” – zárja történetét az író, hangsúly a még szócskán, s a szöveg végén két évszámot találunk zárójelben: 1943, illetve 1957, a mű kétszeri megszületésének időpontjai.

Beszédesek a könyvbéli évszámok. 1956 – ezzel a történelmi jelentőségű keltezéssel veszi kezdetét a történet. A kisregény megjelenése idején, 1957-ben persze a szovjet elnyomó hatalommal szembeni forradalomról való beszéd reménytelen lett volna – így a műben a róla való hallgatás válik jelöltté. Majd Ottlik posztumusz megjelent nagyregényében, a *Budában* válik először lehetővé, hogy az író valósággal ünnepelje a levert forradalmat: „A szerencse a véletlenben az volt, hogy 56 október 23-ik napja így nem Monostoron ért bennünket, hanem a város kellős közepén. Aki nem volt ott végig, semmiféle költői képzelőerővel, forradalomért lüktető szívvel, akár lángelmével sem tudhatja felfogni, mi volt ez. Én sem tudtam volna előre elképzelni, hogy milyen ez a boldogság, amivel az ember járt Budapest utcáin – mert nem ismertem, egyszerűen fogalmam sem volt róla, hogy van ilyen boldogság.” A *Hajnali háztetők*ben sem véletlen, hogy a kisregény utólag írt kerettörténete szerint Bébének 1956 augusztusában nyílik kiállítása. Októberről nem esik szó, marad a hallgatás. Ahogy Bébének a Halász Petárról és két feleségéről szóló képét sem lehet eredeti címén megjelentetni, csupán a cím negyedik verziójával kerülhet a katalógusba: „Hajnali háztetők”. Felmerül a kérdés: vajon miről szólt volna eredetileg a *Hajnali háztetők* című Ottlik-kisregény, ha benne a hasonló című festményről az derül ki, hogy címe erőteljesen cenzúrázott? Persze a ki nem mondott szó, a hallgatás, amilyen veszélyes, olyan kétélű fegyver lehet. Főleg, ha mint Bébé, történetmondásra szánja magát az ember. Hiszen az elhallgatás megtévesztésbe fordulhat. Márpedig a hamiskodás Halász Petár birodalma – amitől Bébé mindig megkülönböztette magát. De Bébé érzi, a ki nem fejtett epizódok miatt könnyen belegabalyodhat a mesélő a saját történetébe. Pedig őszintén akar beszélni: „El akarom mondani ennek a képnek a történetét úgy, ahogy volt.” De melyik képét is?

A regényben ugyanis, mint hevenyészett összefoglalónkból is kiderül, két festő is szerepel. Nemcsak Bébé lesz ismert és elfogadott művész 1956-ig, hanem maga Halász Petár is villámkarriert fut be képzőművészként, az ötvenes évek Magyarországon. De az ő képei, mint a regény végén megtudjuk, lemoshatók, nem az öröklétnek készülnek tehát. Ettől viszont még lehetnek hitelesek és nagyszerűek. Egy képéről azt is tudjuk, hogy a festő egyáltalán nem festette meg, nem is állt szándékában megfesteni. Ez pedig épp a hajnali háztetők képe, onnét, arról a bizonyos ablakpárkányról szemlélve, amelyen a mélység felett egyensúlyozva megközelítette az idegen férfival bezárkózó feleségét. Pontosabban, mivel Bébé szerint ideje sem volt körülnézni akkor és ott, csak arról a „csodálatos pillanatfelvételtől” lehet szó, amit esetleg a „rekehártyája” készíthetett odafent. Mégis, meglepően aprólékos felbontású képet kap az olvasó – akárha egy pillanatfelvételt –, még ha az a képzelet alkotása is: Petár ezer részzel eleveníti fel Bébének szójában a látványt, aki arról faggatja, megérte-e a vakmerő akrobatamutatvány a bérház hatodik emeletén. Valóságos retorikai remekmű, *veduta* kerekedik a leírásból, amit a város felülnézeti képéről Petár ad. Bár Bébét eleinte bosszantja barátja vélt nagyotmondása („– Ne hazudozz – mondtam”), később mintha elfogadná azt, és mintegy rabul ejti a leírás varázsa („szerény, szórakozott mosolya mögül különös meggyőző erő sugárzott. Most már én is láttam Budapest háztetőit”). Sőt, lényegében őt is magával ragadja a nyelvi képmegjelenítés megtapasztalt csodája, s a látomás újabb, most már csakugyan retorizált *ekfrázis*át olvashatjuk a narrátor előadásában: „A fényes őszi hajnalban, az áttetsző levegő alatt borzongtak a kövek, hatalmas némaságban terpeszkedett a város a messzeségbe. Szennyes színei egybefolytak. A nyugati látóhatár megfeszült, mint egy fakókék vitorla, mérhetetlen magasan. A folyam mentén bérkaszárnnyak horgonyoztak a híg napfényben. És tetők, kémények, tűzfalak szurtos, széltépett, esővert rengetege.” Ez a József Attilához hasonló városleírás szintén nem eszményít, hanem csupán végigviszi a vitorlázás metaforáját. Ám a naturalista

részletek mögött mégis megjelenik egy rejtélyes tapasztalat is, ami az egész élményt átfesti és jelentéssel telíti, ami által a lepusztult részletekkel együtt is az összhatás – széppé válik.

A szépség kérdésével eljutottunk ahhoz az esztétikai vitához, amelyet már a regény legelején felvezetett a narrátor. A regény régisége ugyanis éppen abban áll, hogy szemben a Lőcs elvtárs által képviselt hamis és leegyszerűsítő szocreál esztétikával („szép dolgokat kell lefesteni szépnek”), amely nyilván elítélte a polgári művészet hanyatló értékrendjét, Ottlik narrátora kiáll egyfajta késő nyugatos szépségesztétika mellett, amely a művészi ihlettől vezetett el a szépség transzcendentáléként való értelmezéséig. A művészi ihlet lelkesíti át az anyagi világot, s a művészi teremtés révén a műalkotás szépsége szerint elvezet bennünket az igazság és a jószág fogalmaihoz is. „[A] valóság se nem szép, se nem csúf, se nem rossz, se nem jó, sőt, értelme sincs semmi, amíg mi művészek értelmet nem adunk neki, s ihlettel, látomással, lelkünk teremtő erejével szépséget, igazságot és jószágot nem lehelünk belé.” Halász Petár látomása annál inkább művészi alkotás, minél több szerepe van benne a fantáziának, a lélek teremtő erejének. Nemcsak a sok apró részlet elevenése lepi meg az olvasót Petár képleírásában, hanem a tekintet egységesítő, szintetizáló ereje: „Láttam tisztán az egész várost. Hidakat, vonatokat, mindent.” Ez az átfogó tekintet egybelátja a dolgokat, miközben a lehető legpontosabban meg is különbözteti a látvány részleteit. Ez bizony csak a látomásra jellemző tökéletes látásmód – olyasmi, amire azonban akad más példa is a regényben. Lili öngyilkossági kísérletének helyszínén pillant meg a narrátor három, virágban álló cseresznyefát – talán ezek szépsége volt hivatott ellensúlyozni a leírt epizódot: „Három cseresznyefa vakított a harmatos, lágy reggeli fényben. Mozdulatlanul álltak talpig fehérben. A feketesárga, agyagos kertben egy ember kapanyelet faragott.” Az a jelenet is „a város fölött” zajlik, „magasan”, Budán, a hegyre épült kilátóerkély melletti vendéglőnél. S azt a jelenetet is Petár veszi észre – igaz, a narrátor

már jól előkészítette a látványt. Hiszen a cselekmény legrégebbi dimenziójában, Bébé és Petár gyermekkori kalandjainak leírásakor már szerepelt egy virágzó cseresznyefa: „Az iskola a Gellérthegy lábánál állt. Tantermünk a hátsó udvarra nézett. Az udvaron egy cseresznyefa virágzott a sárban, túlhan kopasz sövénykerítés látszott és kezdődő kertek bokrai, feketén. Rügysző vesszők, csipősen üde levegő, szikrázó napsütés, éles, fehér színek és hozzá csupa szürkésbarna, fekete-sárga, zöld nélkül: sár, szél és cseresznyevirág: kopár látvány volt ez a gellérthegy tavasz, ismertem már évek óta.” A virágzó cseresznyefa látványa, tudjuk, a keleti gondolkodás számára kiemelt jelentőséggel bír. De a virágzó fa mint szimbólum megjelenik a keresztény gondolkodásban is, ahogy az Ottlik számára fontos modern angol prózában is jelen van. Például Katherine Mansfield 1918-as *Bliss* (Boldogság) című novellájában; igaz, ott egy körtefa virágzása jelent eksztatikus pillanatot. Ebbe a kontextusba helyezve Halász Petár képzelt festménye, a „Hajnali háztetők” is egy ilyen varázslatos pillanat leírásának tűnik. Megfoghatatlan, láthatatlan, és mégis teljes, bevégzett. Egy másik Ottlik-mű címével kifejezve: amikor „minden megvan”. Amit Bébé fest meg *Hajnali háztetők* címen, az ennek csupán helyettesítője lehet. Majd egy másik műve, az *Ablak* című festménye lesz szándéka szerint hasonló szintetizáló műalkotás – a *Budában*.

Ha tehát címe alapján a városleírást tekintjük a mű középpontjának, s általa a transzcendentálékat idézi meg a szerző, akkor a szépség, az igazság és a jószág fogalmaihoz való ragaszkodás lenne a könyv konzervatív vonatkozása? Ottlik írói megkülönböztető jegye szövegei felidézőképessége. Csakugyan az elillanó pillanat megőrzése értelmében konzervatív ez az írásművészet. Arra vállalkozik, hogy az emlékezetben őrzött részleteket feltámassza, s új életet lehessen beléjük. Ottlik nem önéletrajzot ír, de műveiben ott lüktet élete minden tapasztalata. Nem társadalom- vagy mentalitástörténetet művel, de e kisregényben például képes feltámasztani a két világháború között felnö-

vekedett nemzedék élet-, viselkedés- és gondolkodásmódját. Egyben megmutatja azt is, hogyan alakul az aranyifjak élete a történelem útvesztőjébe gabalyodva. Hősei életének válságain keresztül pedig nagyon is meggyőző kritikáját adja mindkét politikai rendszernek – úgy az örökre elvesztett Horthy-, mind pedig a győztes Rákosi-korszaknak.

De a szerző implicit társadalom-, sőt politikarendszer-kritikája nem végcél – írása ezért nem válik ideologikussá. Ebben a kisregényben a legszerethetőbb az, ahogy képes feleleveníteni a múlt egy-egy amúgy jelentéktelen momentumának felcsillanó csodáját. Ottlik bravúrja ez: gondosan előkészít egy pillanatot, amely ily módon különös jelentőségre tehet szert. A *Hajnali háztetők* című kisregény egésze arra szolgál, hogy Petár egyetlen képbe foglalva elmondhassa látomását Budapestről. Minden részlet ennek előkészítésére irányul, vagy ennek levezetését célozza. Ha tetszik, úgy is fogalmazhatunk: Ottlik szakmai fortélyá abban áll, hogy aranyfüsttel, nemes patinával vonja be az általa megörökített látványt, a maga egészében. Petár látomása a szerző Budapesttel kapcsolatos szerelmi vallomása lesz – ezzel a születési hely jelentőségére vezet rá bennünket. Ottliknak íróként visszatérő témája a hely varázsa, gondoljunk a *Budára* – ennyiben életművének elemzéséhez a Roger Scruton által kidolgozott *oikophilia* (a hely szeretete) fogalma nyújthat fontos támpontot.

Az író szülőhelyének múltját tárja fel számunkra a kisregényben. Egy olyan közeget jelenít meg, amelyet a megszálló szovjet csapatok által kikényszerített kommunista hatalomátvétel lényegében gyökereinél fogva kiirtott. A háború előtti korszak Budapestjének nagy- és középpolgári világát, annak minden bűnével és léhaságával. A nagyvállalkozók (a Szeszfőző- és Konzervgyárat tulajdonló Adriani család) és a vezető köztisztviselők (Halász Petár államtitkár édesapja, aki egyben az Uri Kaszinó háznagya is volt) éppúgy megjelennek Ottlik rekonstrukciójában, mint a volt katonaiskolai növendékek (Bébé és Petár), egy gazdag, idős asszony, aki a Várban lakott, vagy ügyvédjelölt barátjuk, Ipoly Elemér, sőt Oláh Vera, a varázslatos hetedikes gimnazista

lány is. De a narrátor hűségesen beszámol a korabeli társadalom egy másik, fél- vagy alvilági szegmenséről is, a kurtizánok és vendéglátók világáról, a kávéházi éjszakák kötelező személyzetéről is.

Ottlik számára a térpoétika fontos segédeszköz; nem véletlen, hogy a szereplők társadalmi helyzete is összefüggésbe hozható a helyszínekkel. Szó esett már a rózsadombi Adriani-villáról, ahol főhőseinket megismertük. De ugyanígy ikonikus jelentésűek a balatoni helyszínek, ahol Bébé próbálja – eleinte reménykeltően viszonzott módon, de végül hideg elutasításban részesülve – megközelíteni Aliszt: a vitorlástúra útvonala Almádiból indul, s Földváron át Lellét és Tihanyt érinti. Itt található a pesti elit nyári rezidenciái. Almádi régi vitorlasközpont, Földvár elegáns nyaralóhely, ahol Bébét nagybátyjáiék fogadják – s hogy, hogy nem, velük volt a tizenkilenc éves Adriani Alisz is, akit egyébként Bébé is már gyerekkorából ismert. Együtt sétálnak át a Kaszinó kertjébe, ahol „a nagyvilági előkelőség illemszabályai” még érvényben vannak, s a pincérek „kifogástalan fekete frakkjukban” „szertartásosan” viselkednek. Aliszék pedig a jelek szerint Lellén tanyáznak, ott várja kettejüket Alisz „szép huszonkettes mahagoni jollé”-ja, az Anisette. Láthatóan sűrű szövésű, egymáshoz többféle módon is kapcsolódó, olykor alaposan összegabalyodó egyénekből álló mikrotársadalom ez, valamifajta elit a gazdaság, a politika és kultúra világából – ne feledjük Szebek Miklóst sem, aki visszatérő rezonőrje Ottliknak. E társaság földrajzi elhelyezkedése is pontosan kirajzolja kapcsolati hálójukat.

De vajon miért érdekesek e patrícus társaság vonzásai és választásai? Miért jó olvasni összeütközéseikről, szerelmeikről, csapodár csalárd-ságaikról? Említettük már, hogy Ottlik maga sem tulajdonít valamifajta erénycsözi szerepet magának vagy narrátorának. Bébé lényegében nagyobb érzelmi kitérősek nélkül, már-már túlságosan is megbocsátóan ábrázolja ezt a világot, történetének középpontjában a züllött életű Halász Petárral. De vajon mivel több mindez egy jó lektúrnél, egy, a „high society” irigyelt életét bemutató ponyvaregénynél?

Ha most a nyelvi varázslattól eltekintünk, kiindulhatnánk abból, hogy Ottlik a két világháború közötti irodalom olyan nagyjait követi, mint amilyen az általa is fordított Evelyn Waugh, vagy az általa is emlegetett F. Scott Fitzgerald, esetleg a magyar Kosztolányi és Márai, amikor a letűnt világot valamifajta aranykori fénytörésben ábrázolja. Ahogy náluk, nála is persze az értékvesztés, a hanyatlás tapasztalata a fontos. De ahogy náluk, nála is megjelenik a hanyatlással szemben valamifajta kiszámíthatatlan, megmagyarázhatatlan pozitív ellenerő – nevezzük ezt transzcendens energiának, ha Isten nevét nem akarjuk szájunkra venni –, amely képes a hanyatló világot is, legalább egy pillanatra, más megvilágításba helyezni.

Persze, Ottlik nem hajlik a teátrális gesztusokra, nem gondolkodik *Háború és békében*, *Bűn és bűnhődésben*, *Feltámadásban*, de még *Száz év magányban* sem. Őt látszólag csak a művészi ábrázolás kérdései érdeklik. Ám e problémák mögött, a történetmondás kihívásán túl mégiscsak az foglalkoztatja, hogy – egyének és közösségek – miként tudjuk az irodalom eszközei által jelentéssel, jelentőséggel felruházni hétköznapi életünket.

Ottlik, mint említettem már, ravasz író. Nem akarja a történet végén szájbarágósan elárulni, mi is a tanulság. Hogy tulajdonképpen miért is írta a regényt. Ezért nincs Bébének a cselekmény végére valami hatásos csattanója. Azt viszont rögtön az elején kikotyogja, mi foglalkoztatja a narrátort magát Halász Petár történetében. Fejezzük hát be ezt az áttekintést mi is rendhagyó módon, a regény elejéről vett idézettel, amelyben Bébé összefoglalja, mi is bújik meg a *Hajnali háztetők* története mögött: „A gyerekkorunk. A régi szerelmes lányok. Budapesti éjszakák és hajnalok emléke. Elpusztult barátságunk.” Ennél nehezebb és fontosabb témákat író aligha választhat feldolgozásra – s csak azért birkózik meg feladatával, mert szinte rituális gonddal őrzi meg emlékeit, és épp beleérző feldolgozásmódjával tárja fel a múltat, s ábrázolja azon keresztül esendő emberi természetünket.